THE IMAGE OF BELGIAN CONGO REFLECTED IN THE ROMANIAN SPACE FROM THE END OF THE 19TH CENTURY TO 1960

Bogdan Iulian Ranteș
PhD., „Valahiaț University of Tîrgoviște

Abstract: This paper aims to analyze how the Belgian Congo colony came to the attention of the public opinion in Romania. This was done in the beginning through the press and thanks to Romanians who traveled to that region and when they returned to the country they wrote their memoirs or organized several conferences. The accent was put on the hard life of the native population and on the atrocities it was subjected to by the Belgians. In the run-up to independence, Congo has again come to the attention of the Romanian communist press ,this time, who has reported with great interest the events that took place at that time, positioning by the side of Patrice Lumumba. In order to carry out this study, a number of articles from the Romanian pre-war and communist press were used.

Keywords: Leopold II, Sever Pleniceanu, communist press, Belgium, decolonization.

Republica Democrată Congo (ex Zair) este un stat situat în partea centrală a Africii. Descoperirea acestui teritoriu s-a produs în a doua jumătate a secolului XIX, atunci cînd exploratorul Henri Morton Stanley a traversat Africa Ecuatorială de la est la vest, explorînd cursul fluviului Congo. La acea dată Stanley se afla în slujba regelui Belgiei, Leopold al II-lea, astfel că noul teritoriu a intrat sub stăpînirea acestuia. Acest fapt a fost întărit la Conferinșa de la Berlin din 1885, acolo unde puterile coloniale şi-au împărșit sferele de influenșă pe continentul negru. Pînă în 1908 regiunea a fost direct subordonată lui Leopold, el luîndu-şi titlul şi de rege al Congo-ului, iar colonia s-a numit Statul Independent Congo. Practic era singura colonie care nu era administrată de către un stat ci de către o singură persoană, sau, după cum afirmă Hubert Deschamps, singura colonie fără metropolă. Toate deciizile erau luate direct de către rege care rezida la Bruxelles şi nu a fost niciodată în Congo[1].

Leopold a dorit să îi confere posesiunii sale un caracter internațional astfel încît, încă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea a început să angajeze foarte mulți străini în administrația acelui teritoriu. Aceştia au ajuns la un moment dat să fie mai numeroşi decît belgienii.[2]

Ulterior, Leopold al II-lea a început să creez un climat propice europenilor în vederea exploatării bogățiilor de care dispunea colonia sa. În acest sens a fost înființată o forță publică locală, a crescut numărul de posturi administrative şi de misiuni protestante şi catolice, acestea din urmă avînd ca scop creştinarea unui număr cît mai mare de localnici. De asemenea, în 1898 a fost construită o cale ferată care lega orașele Matadi de capitala Leopoldville. Tot în acea perioadă, regele a început să concesioneze exploatarea resurselor aflate pe teritoriul coloniei sale unor firme private,atît belgiene cît şi străine. În acelaşi timp, regele și administrația sa primea şi el o parte din produsele obținute în Congo, astfel încît se poate spune că în acea colonie a avut loc un fenomen de dublă exploatare. Forța de muncă urma să fie asigurată de populația locală, iar cei care se opuneau erau arestați sau puşi la muncă forțată.

[1] Hubert Deschamps , *L'Afrique en XX siecle* , Paris , Sirey, 1966., p.451
[2] *Ibidem,* p.452

Această stare de fapt a dus la izbucnirea unor nenumărate revolte în rîndul populației băștinașe care au fost stopate în urma unor dure represalii și atrocități din partea autorităților coloniale soldate cu foarte mulți morți. Aceste evenimente au ajuns în prim-planul scenei internaționale după ce un grup de misionari englezi au atenționat guvernul lor în legătură cu comportamentul de care dădeau dovadă administratorii coloniali. Regele a decis realizarea unei anchete în urma căreia s-a concluzionat că acesta nu avea niciun amestec în acele evenimente.[3]

În anul 1908 regele Leopold al II-lea a decis să renunțe la colonia sa, care a intrat în posesia Belgiei, care a administrat-o pînă în anul 1960.

I. Imaginea Congo-ului în spațiul românesc la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea

Primele contacte ale românilor cu realitățile congoleze au avut loc la sfîrșitul secolului al XIX-lea, atunci cînd, mai multe ziare de orientare socialistă precum Lumea Nouă, Adevărul sau Tribuna au publicat o serie de articole prin care aduceau la cunoștiința opiniei publice românești atrocitățile belgienilor față de populația băștinașă. De asemenea, mai era analizat și modul prin care Congo-ul era administrat de către regele Belgiei.

Cea mai veche mențiune într-un ziar românesc despre Congo, descoperită de noi, datatează din 5 februarie 1895, atunci cînd cotidianul *Lumea Nouă* găzduia în paginile sale un articol intitulat *Belgia și Congo*[4]. La început era prezentat un scurt istoric al intrării acestei colonii în administrația regelui Belgiei, în detrimentul Franței. De asemenea erau amintite mai multe împrumuturi acordate de casa regală belgiană unor consorții care se ocupau de exploatarea coloniei și care secătuiseră bugetul țării. Spre sfîrșitul articolului erau prezentate și o serie de avantaje și dezavantaje ale ocupării Congo-ului de belgieni. Astfel, se menționa faptul că: *„ Afară de abanos și cauciuc, nimic nu mai produce Congo care să nu reclame o muncă foarte grea. Negrii nu posed puterea de muncă a muncitorului european. Mine de cărbuni nu prea există și nu se știe dacă se va găsi fer sau aramă. Amicii anexării agită pe tema că în Congo va fi nevoie de stofele belgiene, ceea ce nu-i adevărat deoarece locuitorii umblă goi. O dovadă de slăbiciunea fizică a indigenilor ie că pentru construirea cîtorva linii de căi ferate a fost nevoie să se aducă negrii din Antile. pentru europeni clima e ucigătoare (...) Capitalismul belgian, ca și cel din restul Europei caută o nouă îmbogățire. Iel va intra în Congo cu exploatarea europeană și va fi pentru nenorociții indigeni nu efectul civilizației asupra barbariei ci introducerea celui mai barbar regim economic a cărui victimă vor cădea zilnic sute de nefericiți: Negrii.”*[5]

Se pare că această primă tentativă de a trece Congo-ul din directa administrare a regelui în componența Belgiei a stîrnit ample proteste în această țară. În același cotidian *Lumea Nouă* a apărut în data de 21 februarie 1895 un articol în care erau prezentate deciziile luate la Congresul Partidului Municitorilor din Belgia. una dintre acestea se referea și la chestiunea Congo-ului. Astfel, Congresul se pronunțase împotriva alipirii teritoriului african la Belgia, amenințînd guvernul cu nerecunoașterea acestui fapt în caz că se va realiza[6].

În anii următori situația din Congo a rămas în atenția presei socialiste din țara noastră. În același ziar, *Lumea Nouă* , apărea în numărul din 8 iulie 1897 un articol intitulat *Bărbărie în Congo*, sub semnătura pseudonimului Virtus. Aici, erau prezentate mărturiile unui suedez pe nume Sjoblom care fusese în în teritoriul african și surprinsese atrocitățile comise de armata belgiană asupra localnicilor. Autorul prezintă o serie de întîmplări foarte sinistre, dorind să

[3] *Ibidem.*
[4] *Lumea Nouă,* an I, nr. 86, 5 februarie 1895, p.1
[5] *Ibidem*
[6] *Lumea Nouă,* an I, nr. 102, 21 februarie 1895, p.1

arate cruzimea belgienilor față de africanii lipsiți de orice apărare. Spre exemplu, în articol se afirma că: *„S-a pus pe fie-care sat în atîta și atîta cauciuc, darea se strînge cu oaste. La Ikoko n-au aflat cauciucul cerut, lipsea o parte. Soldații au atacat satul, au împușcat un număr de locuitori, le-au tăiat mâna dreaptă, le-au afumat și le-au dus la șefii lor ca dovadă că au întrebuințat bine cartușele. Așa fac pretutindene."*[7] Autorul articolului mai informează că Sjoblom a încercat să protesteze oficial față de această situație însă acțiunile lui nu au avut niciun efect. În încheierea articolului autorul concluziona că *„fie-care bucățică de cauciuc belgian costă sînge".*[8]

Informații despre Congo au ajuns și în presa de limbă română din cealaltă parte a Carpaților. Astfel, ziarul sibian Tribuna aducea la cunoștiința cititorilor săi, în numărul din 24 ianuarie/ 5 februarie 1899, faptul că în teritoriul aflat sub protectoratul regelui Leopold al II-lea, a izbucnit o revoltă cauzată de o parte a armatei. Însă, conform aceluiași ziar, șansele ca aceasta să se extindă erau foarte mici deoarece *„numerul resculaților nu este mai mare de o miie și poporațiunea nu simpatizează cu ei".*[9]

La sfîrșitul secolului al XIX-lea întîlnim și primul român care a ajuns în această parte a lumii. Numele său era Sever Pleniceanu și, inițial, fusese locotenent în Armata Română. Despre el mai aflăm că își făcuse studiile militare la Școala de Cavalerie de la Ypres din Belgia[10]. Probabil, aceasta este explicația pentru dorința lui de a ajunge în colonia belgiană. În anul 1898 a demisionat din armata română și s-a înrolat în armata statului independent Congo. El a stat acolo pînă în 1901, atunci cînd s-a întors acasă. Despre aventura acestuia în teritoriul african și locurile pe unde a trecut stă mărturie corespondența pe care acesta a purtat-o cu un amic din țară în cei trei ani petrecuți acolo. Pe lîngă prezentarea locurilor pe unde a trecut, ofițerul de origine română aduce la cunoștiința amicului său și diferite obiceiuri ale localnicilor. Spre exemplu, despre căsătoriile dintre congolezi afirma că: *„ Așa, de pildă, flăcăul indigen voiește să se însoare și cere mâna unei fete. Dacă părinții consimt, el, ca mire acum, se întoarce în satul lui, cumpără oi, capre, găini, porci a căror valoare cată să urce la 100-150 de lei. Apoi, el și cu rudele lui se duc la mireasă și benchetuiesc cu rudele ei cît țin merindele. După aceea își ia jumătatea și se întorc la casa lui. Dacă încă nu se pot înțelege, repede o trimite pe dumneaei înapoi, la părinți, cari, în cazul acesta, sunt datori a întoarce fostului ginere tot ce el a cheltuit cu nunta. Copii ce se nasc din căsătoria care ține aparțin totdauna soțului sau tribului din care a pornit femeia."*[11]

În anul 1900 un al doilea român a ajuns în Congo. Acesta se numea Aurel Varlam și era licențiat în drept al Universității din Paris în anul 1897. După o scurtă carieră de substitut de procuror la Tribunalul din Vaslui, acesta și-a dat demisia din acel post și a plecat la Bruxelles cu gîndul să se angajeze în magistratura statului Congo, influențat fiind de lectura cărților scrise de exploratorii africani din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.[12] La sfîrșitul lunii iunie a anului 1900 Varlam a devenit al doilea român ce a păși pe teritoriul posesiunii coroanei belgiene. Drept mărturie în acest sens stă o scrisoare către tatăl său publicată într-un ziar al vremii, iar apoi o serie de reportaje apărute în anul 1934 în ziarul Epoca. De asemenea, el a dorit să publice și o lucrare despre activitatea sa în colonia africană la îndemnul prietenului său, Mihail Sadoveanu, însă, din motive necunoscute, aceasta nu a mai apărut.

În primul dintre documente, Varlam îi povestește cu lux de amănunte tatălui său mai multe aspecte interesante ale vieții pe care o ducea în colonia regelui Belgiei. Printre altele, el a realizat o amplă descriere a vegetației, faunei și climei zonelor prin care trecea, plîngîndu-se

[7] *Idem*, an III, nr. 895, 8 iulie 1897, p.1
[8] *Ibidem*
[9] *Tribuna*, an XVI, nr. 18, 24 ianuarie/ 5 februarie 1899, p.2
[10] Mircea Anghelescu, *Călători români în Africa,* București, Editura Sport-Turism, 1983, p. 150
[11] *Ibidem*, p. 157
[12] *Ibidem*, p. 52

în acelaşi timp, de monotonia locului să de muncă. Referior la acest ultim aspect, magistratul român a dovedit că avea un simţ al umorului foarte bine dezvoltat, descriindu-şi astfel o zi la birou: „ *Sub ordinele mele am un grefier, doi interpreţi, doi servitori (boy),cinci papagali, două maimuţe şi un cameleon.Grefierul scrie la o masă, papagalii umblă pe spetezele scaunelor, pe fereastre, maimuţele se dau în scrînciob pe verandă, iar cameleonul schimbă tot felul de feţe*ţ.[13]

Statul Independent Congo a revenit în atenţia opiniei publice româneşti spre sfîrşitul anului 1907. Atunci, cotidianul de stînga, Adevărul, a publicat un articol în numărul din 11 decembrie al acelui an intitulat *„Ce e cu statul Congo?”*. La început, autorul necunoscut a realizat un scurt istoric al Congo-ului sub stăpînirea regelui Belgiei, prezentînd apoi aspecte ale organizării administrative a acestui teritoriu. În ultima parte a articolului autorul încearcă să expună perspectivele de viitor ale statului african, folosind subtitlul *„Statul Congo de vînzare”.* Aici regele Leopold al II-lea este criticat pentru proasta administrare a coloniei şi punînd în discuţie ipoteza că acesta ar fi vrut să o vîndă unei alte puteri coloniale, în speţă Franţa, Anglia sau Germania. În acest sens autorul afirma că: *„Regele se gîndeşte, probabil, să asigure viitorul copiilor săi, nerecunoscuţi de Belgia, şi în încăpăţînarea lui senilă. şi-a pus în gînd că mai degrabă să vîndă statul Congo unei puteri străine, iar milioanele ce-ar lua din această vînzare să le depue pentru copiii aceia din Franţa, decît să admită anexarea Congoului la Belgia. O ultimă telegramă ne spune că regele a intrat în tratative cu Franţa pentru vînzarea statului Congo; Franţa însă cere ca regele să renunţe la familia lui morganatică. Anglia, fără îndoială priveşte cu ochi răi preferinţa regelui Belgiei pentru Franţa; pe de altă parte Germania îşi agită şi ea diplomaţia pentru a putea lua parte la licitaţie.”*[14]

Din păcate pentru autorul articolului, ipoteza emisă de acesta referitoare la vînzarea Congo-ului s-a dovedit a fi o pură speculaţie deoarece, peste aproximativ un an, în data de 15 noiembrie 1908, teritoriul african a intrat sub stăpînirea Belgiei.

II. Situaţia din Congo reflectată în presa comunistă în perioada premergătoare obţinerii independenţei

În perioada de după Al Doilea Război Mondial Congo va reveni în atenţia presei româneşti, comuniste de data aceasta. Astfel, la începutul anului 1959, o serie de evenimente sîngeroase au izbucnit în colonia belgiană. În ziua de 4 ianuarie a acelui an unul dintre partidele abia apărute în teritoriul african, numit Asociaţia Bakongo (prescurtat ABAKO), a vrut să organizeze o adunare publică la Leopoldville. În acel moment au început lupte de stradă între susţinătorii acestui partid şi trupele belgiene, soldate cu 43 de morţi şi peste 253 de răniţi, toţi congolezi[15]. La scurt timp, partidul, condus de Joseph Kasavubu, care ulterior a devenit primul preşedinte al Congo-ului independent, a fost desfiinţat iar liderii acestuia au fost arestaţi.

Desfăşurarea acestor evenimente a fost prezentată şi în presa română de atunci. Astfel, în numărul din 7 ianuarie al ziarului Scînteia a fost publicată o informare Agerpress cu titlul *Grave tulburări în Congo belgian,* care descria situaţia de acolo. Printre altele se afirma că: *„Partea oraşului Leopoldville locuită de populaţia de culoare a fost înconjurată cu sîrmă ghimpată. Leopoldville are aspectul unui oraş asediat. tancuri şi maşini blindate patrulează în întreg oraşul”.*[16]

---

[13] Un fragment din această scrisoare a fost publicat şi în *Ibidem,* p.207-208
[14] *Adevărul,* an XIX, nr. 6572, 11 decembrie 1907, p. 1
[15] Robert Cornevin , *Histoire du Zaire* , Paris , Presses Universitaires , 1972, .p. 83
[16] *Scânteia,* an XXVII, nr. 4415, 7 ianuarie 1959, p. 3

A doua zi, a apărut în *România Liberă* un articol intitulat *Se clatină puterea coloniaşitilor în Congo belgian*, sub semnătura lui Vasile Inoan. La început autorul a realizat un scurt istoric al coloniei, prezentînd în acelaşi timp şi populaţiile care populau acest teritoriu. Apoi a trecut la analizarea bogăţiilor subsolului, accentuînd faptul că acolo se găseau cantităţi mari de nichel, diamante, uraniu etc. În ultima parte a articolului Inoan deplîngea soarta localnicilor afirmînd, printre altele, că: *„Îndelungata și crîncena exploatare colonială menține populația băștinașă din Congo belgian într-un stadiu foarte înapoiat dezvoltare economică, politică și culturală. În numai 70 de ani de asuprire belgiană, din aproximativ 20 de milioane de negri bantu au rămas doar 11.300.000, restul de aproape 9 milioane fiind exterminați în urma condițiilor criminale de muncă și viață impuse de colonialiști”.*[17]

În încheierea articolului autorul încerca să inducă ideea că în Congo ar fi existat o clasă muncitoare puternică, masată în marile oraşe şi centre industriale, afirmînd că aceasta era principala forţă care lupta împotriva colonialismului belgian. Acest lucru este eronat, deoarece muncitorii congolezi erau dezorganizaţi şi trăiau la limita subzistenţei, principala lor grijă fiind supravieţuirea zilnică.

Un articol asemănător a apărut şi în numărul din 9 ianuarie al ziarului Scînteia. Acesta era intitulat *Congo vrea să fie liber* şi a fost scris de către Vasile Oros. Acesta, spre deosebire de Inoan, a pus accentul pe analizarea evenimentelor petrecute în acea perioadă la Leopoldville, citînd şi opinia unor publicaţii străine despre acea situaţie, precum Die Tat din Elveţia sau New York Times. În a doua parte a articolului autorul s-a lansat într-o critică vehementă a guvernului belgian, pe care îl acuza de faptul că a afirmat că situaţia din Congo a fost rezolvată, deşi ultimile informaţii sosite din zonă infirmau acest lucru. În acest sens se menţiona faptul că: *„Toate acestea nu fac decît să confirme miopia politică proprie colonialiştilor, faptul că ei continuă să se legene în iluzia că în zilele noastre gloanţele şi baionetele ar mai putea constitui un mijloc pentru menţinerea unei stări de lucruri condamnate de istorie. faptele arată că nu există forţă în lume în stare să stăvilească avîntul mişcării de eliberare naţională a popoarelor coloniale”.*[18]

Un an mai tîrziu, între 20 ianuarie şi 20 februarie 1960, a avut loc la Bruxelles ceea ce s-a numit Masa Rotundă, adică o întîlnire între reprezentanŝii administraŝiei belgiene în frunte cu regele Baudouin şi cei congolezi, conduşi de liderii celor mai importante partide politice. În urma unor intense negocieri s-a stabilit ca independenŝa Congoului să fie proclamată la 30 iunie 1960 de către rege. Acest eveniment a avut ecou şi în presa românească, cele două cotidiene centrale tratînd pe larg subiectul. Primele informaţii în acest sens au apărut în ziarul *Scînteia* din data de 28 ianuarie 1960, acolo unde era adus la cunoştiinţa cititorilor faptul că Belgia va renuţa la suveranitatea asupra coloniei sale, Congo, începînd cu 30 iunie. În acea informare se mai preciza că liderul Mişcării Naţionale Congoleze, Patrice Lumumba, a solicitat autorităţilor belgiene eliberarea tuturor deţinuţilor politici întemniţaţi în Congo.[19]

A doua zi, în acelaşi ziar erau prezentate etapele care trebuiau să preceadă independenţa Congo-ului.[20]

Exact în ziua încheierii negocierilor, 20 februarie, ziarul *România Liberă* a publicat un articol realizat prin corespondenţă telefonică de la Bruxelles de colaboratorul acestui cotidian numit R. Lewin şi intitulat *Conferinţa Mesei Rotunde s-a încheiat cu succes*.[21] Autorul a dorit să evidenţieze prin acest editorial noua organizare politică şi administrativă a viitorului stat

[17] Vasile Inoan, *Se clatină puterea colonialiștilor în Congo belgian,* în *România Liberă,* an XVIII, nr. 4429, 8 ianuarie 1959, p.4
[18] Vasile Oros, *Congo vrea să fie liber,* în *Scânteia,* an XXVII, nr. 4417, 9 ianuarie 1959, p. 4
[19] *Scânteia*, an XXIX, nr. 4742, 28 ianuarie 1960, p. 4
[20] *Scânteia*, an XXIX, nr. 4743, 29 ianuarie 1960, p. 4
[21] *România Liberă,* an XXIII, nr. 4775, 20 februarie 1960, p. 4

independent precum și modalitățile prin care belgienii urmau să cedeze, treptat, puterea congolezilor pînă la 30 iunie. La început, Lewin a oferit cîteva informații despre organizarea viitorului Parlament congolez. Acesta urma să fie bicameral, iar deputații urmau să fie aleşi prin vot universal direct la fel ca și o parte a senatorilor, ceilalți fiind cooptați. Apoi, autorul a prezentat modalitatea prin care urma să fie administrată colonia pînă în momentul obținerii independenței, aceasta fiind realizată atît de belgieni cît și prin implicarea localnicilor.

În data de 24 februarie 1960 ziarul *Scînteia* publica în paginile sale o informare *Agerpress* în care era menționat că liderii congolezi participanți la Conferința Mesei Rotunde au fost primiți cu entuziasm la întoarcerea în țară: *„La sosirea pe aeroportul din Leoplodville, liderii congolez au fost întîmpinați de zeci de mii de persoane care au făcut o primire deosebit de călduroasă reprezentanților lor.”*[22]

Ulterior, în ajunul independenței au fost organizate alegeri, în urma cărora noul președinte al statului a fost ales Joseph Kasavubu, iar prim-ministru Patrice Lumumba.

BIBLIOGRAPHY

I. Presă

1. ***Adevărul,* an 1907**
2. ***Lumea Nouă,* an 1895,1896**
3. ***România Liberă,* an 1959,1960**
4. ***Scînteia,* an 1959,1960**
5. ***Tribuna,* an 1899.**

II. Lucrări generale și speciale

1. **Anghelescu, Mircea, *Călători români în Africa,* București, Editura Sport-Turism, 1983**
2. **Cornevin, Robert, *Histoire du Zaire*, Paris, Presses Universitaires, 1972**
3. **Deschamps, Hubert, *L'Afrique en XX siecle*, Paris , Sirey, 1966**

[22] *Scânteia,* an XXIX,nr. 4765, 24 februarie 1960, p. 4